

25-Fevral, 2025-yil

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QITUVCHILARIDA PROFESSIONAL “AKME”NI RIVOJLANTIRISHNING ILMIY ASOSLARI

Abdusamiyev Dilmurod Abdug‘ani o‘g‘li

*Turan International University dotsenti,
pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)*

<https://orcid.org/0009-0000-0934-5783>

email: abdusamiyev1993@bk.ru

Tel: +(94) 152 58 68

Zamonaviy ta‘lim muhitida boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining kasbiy salohiyatini rivojlantirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Ta‘lim jarayonining sifatini oshirish uchun o‘qituvchilarning nazariy bilimlari, didaktik metodlari va innovatsion yondashuvlari samarali qo‘llanilishi zarur. Bu borada Prezidentimiz Sh.M. Mirziyoyev “farzandlarimizga yuksak mezonlar asosida ta‘lim-tarbiya beradigan, yangicha, innovatsion fikrlaydigan muallim va o‘qituvchilarni tayyorlash – bu eng og‘ir vazifa bo‘lib, juda katta mehnat va mas‘uliyatni talab etadi”¹ – deya ta‘kidlaydilar.

Akme – yunoncha («yuksalish», «cho‘qqi») kamolot, yuksalish, yetuklik ma‘nolarini anglatadi. “Akme”-shakllarni muvaffaqiyatli va ijodiy professional mahorat va kasbiy mahoratni rivojlantirishning optimal texnologiyalarini ishlab chiqish sababchisi sifatida o‘rganish maqsadida akmeologiya kasbiy faoliyatning turli mutaxassisleri tomonidan amalga oshiriluvchi jarayon va usullarni kompleks ravishda o‘rganish tadqiqotlar olib boradi, va buning uchun u inson haqidagi fanlar, ayniqsa falsafa, sotsiologi, psixologi, fiziologi, genetika va pedagogika kabi fanlarni yutuqlarini tahlil qiladi.

Akmeologiya o‘z predmetiga ko‘ra psixologiya sohasiga yaqinlashar ekan, rivojlanish prinsipini aniqlashtirishni talab etuvchi qonuniyatlarni o‘rganishni nazarda tutadi. Ushbu aniq(konkret)lashtirish quyidagilarni taqozo qiladi:

- rivojlanishni takomillashtirish, etuklikka, eng maqbul oliy darajaga tomon harakat; “yuksaklikka tomon harakat”;
- yuqorida aytib o‘tilganidek, rivojlanishning sub‘ektga oid tabiatini tan olish;
- rivojlanishni sub‘ekt tomonidan hal etiladigan ziddiyatlar orqali amalga oshirish (va uni tahlil qilish);
- akmeologiyada rivojlanish prinsipi rivojlanishning individual tabiatini e‘tiborga oladi;
- akmeologiyada rivojlanish hayot yo‘li va faoliyat davomida rivojlanish sifatida o‘rganiladi, akmeologiya birinchi marotaba shaxs vositasida shaxsning hayot yo‘li va kasbida rivojlanish o‘rtasidagi aloqani aniqlaydi;

¹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Mirziyoyev Sh. 1-oktabr O‘qituvchi va murabbiylari kuni tabrigi nutqi. 2019 yil.

25-Fevral, 2025-yil

– akmeologiya shaxs rivojlanishidagi mavxum va dolzarb munosabatlarni e’tiborga oladi va uning yashirin, hozircha amalga oshirilmagan imkoniyatlarini aniqlashga yo‘naltirilgan;

– akmeologiya izchil bosqichlarni qiyoslamaydi, aksincha ideal, istiqbol bilan qiyoslash natijasida mavjud bosqichni aniqlaydi.

Akmeologiya uchun rivojlanish mohiyati rivojlanish psixologiyasidagi yoshga oid, pedagogik va boshqa muammolardan farqli ravishda, uning madaniyat tushunchasi va uning belgilovchisi sifatida namoyon bo‘ladi. N.S. Avtonomova, madaniyatning turli tushunchalarini falsafiy jihatdan tahlil qilar ekan, quyidagi tariflarni keltiradi:

1) madaniyat tabiiy bo‘lmagan, inson faoliyati natijalari va mahsulotlari majmui sifatida;

2) madaniyat faoliyat usuli sifatida, bu kabi yondashuv birinchisidan dinamik ko‘rsatkichlariga ko‘ra farq qiladi;

3) madaniyat inson faoliyatining ijodiy ibtidosi sifatida;

4) madaniyatni faoliyat tajribasi sifatida tushunish.

Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarida professional “akme”ni rivojlantirishning ilmiy asoslari o‘qituvchining nazariy bilimlari, amaliy tajriba va innovatsion metodlarni samarali qo‘llashi orqali uning kasbiy salohiyatini oshirishga qaratilgan. Zamonaviy ta’lim sharoitida o‘qituvchilarning doimiy o‘z-o‘zini rivojlantirish, shaxsiy xususiyatlarini aniqlash va o‘z faoliyatini muntazam tahlil etish, o‘z ustida ishlash orqali kelajakdagi o‘zgarishlarga tayyor turish dolzarb ahamiyatga ega.

Bu borada “akme” tushunchasi o‘qituvchining psixopedagogik salohiyati, didaktik metodlarni qo‘llash, innovatsion yechimlar va raqamli texnologiyalar asosida o‘z faoliyatini takomillashtirish jarayoni bilan chambarchas bog‘liq bo‘ladi. Ilmiy adabiyotlar va pedagogika sohasida olib borilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, o‘qituvchilarning professional o‘sishi nafaqat akademik bilimlarni chuqurlashtirish, balki ularni amaliyotga tatbiq etish, yangi metodlarni o‘zlashtirish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish orqali amalga oshiriladi. Shu ma’noda, o‘qituvchilarni muntazam seminar, trening va ustaxonalarda ishtirok etishga undash, shuningdek, onlayn platformalar va virtual ta’lim resurslaridan foydalanish orqali ularning didaktik yondashuvlarini yangilash, individual rivojlanishlarini qo‘llab-quvvatlash hamda o‘zaro tajriba almashish imkoniyatlarini yaratish muhim hisoblanadi.

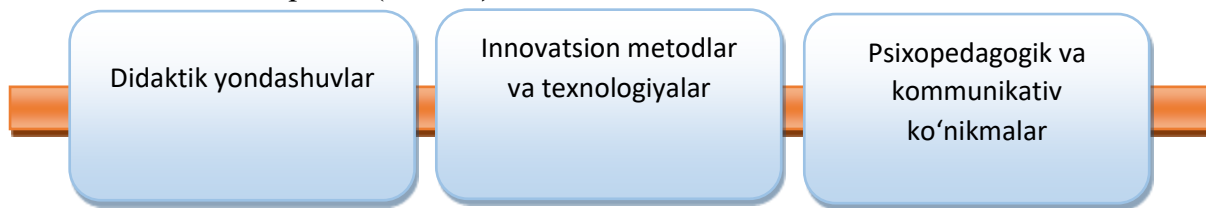
Bundan tashqari, mentoring tizimi orqali tajribali ustozlar bilan hamkorlik qilish, pedagogik konsultatsiyalar o‘tkazish va ilmiy-tadqiqot ishlariga jalb etish o‘qituvchilarning professional salohiyatini yanada mustahkamlashda katta rol o‘ynaydi. Shu yo‘l bilan, o‘qituvchilarning o‘z faoliyatini doimiy ravishda tahlil qilish, shaxsiy va kasbiy maqsadlarni aniqlash, hamda yangi pedagogik metodlarni ishlab chiqish orqali ta’lim jarayonining umumiy sifatini oshirishga erishish mumkin. Umuman olganda, boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarida professional “akme”ni rivojlantirishning ilmiy asoslari o‘qituvchilarning shaxsiy rivojlanishi, doimiy ta’lim va innovatsion texnologiyalarni joriy etish bilan bevosita

25-Fevral, 2025-yil

bog‘liq bo‘lib, bu jarayon maktab ta‘limining sifatini oshirish va o‘quvchilarning muvaffaqiyatini ta‘minlashda muhim ahamiyatga ega.

Ilmiy adabiyotlarda o‘qituvchilarning o‘z faoliyatini doimiy tahlil qilish, o‘z-o‘zini baholash va yangi pedagogik metodlarni ishlab chiqish orqali professional salohiyatni oshirish jarayoni batafsil o‘rganilgan. Empirik tadqiqotlar shuni aniqladiki, nazariy bilimlarni amaliyotga tatbiq etish va yangi tajribalarni o‘zlashtirish orqali o‘qituvchilar o‘z malakalarini mustahkamlashadi. Ushbu ilmiy asoslar “akme”ni rivojlantirishning nazariy poydevorini tashkil etadi.

O‘qituvchilarda professional “akme”ni rivojlantirishga oid pedagogik yondashuvlar va metodlarni ko‘rib chiqamiz (1-rasm):

1-rasm. Professional “akme”ni rivojlantirish omillari

1 Didaktik yondashuvlar. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarida professional “akme”ni rivojlantirishda didaktik metodlar alohida o‘rin tutadi. Samarali dars jarayonini tashkil etish, talabalarni faol ishtirok etishga undovchi interaktiv metodlar, sinfda muhitni interaktiv shakllantirish hamda raqamli texnologiyalarni qo‘llash o‘qituvchining didaktik salohiyatini oshiradi. Ushbu yondashuvlar o‘qituvchilarning dars o‘tish uslublarini yangilash va o‘zaro tajriba almashish imkoniyatlarini yaratadi.

2 Innovatsion metodlar va texnologiyalar. Zamonaviy ta‘lim tizimida innovatsion metodlar va raqamli texnologiyalarni qo‘llash o‘qituvchilarning professional o‘sishiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Onlayn platformalar, virtual ustaxonalar, mobil ilovalar va interaktiv darsliklar o‘qituvchilarga yangiliklarni o‘zlashtirish va o‘z faoliyatlarini zamonaviy talablar asosida rivojlantirish imkonini beradi. Shuningdek, innovatsion yondashuvlar orqali o‘qituvchilar o‘z metodikasini yanada takomillashtirish va dars jarayonining sifatini oshirishga erishadilar.

3 Psixopedagogik va kommunikativ ko‘nikmalar. O‘qituvchining shaxsiy rivojlanishi va professional o‘sishi uning psixopedagogik salohiyati va kommunikativ ko‘nikmalari bilan chambarchas bog‘liq. Stressni boshqarish, o‘zaro munosabatlarni mustahkamlash va motivatsiyani oshirish kabi ko‘nikmalar o‘qituvchilarning dars jarayonida samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi. Bu jihatlar “akme”ni shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi.

Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari o‘z faoliyatini doimiy ravishda tahlil qilishlari zarur. O‘z-o‘zini baholash orqali o‘qituvchilar o‘z kuchli va zaif tomonlarini aniqlab, professional rivojlanish uchun aniq maqsadlar qo‘yishadi. Bu jarayon ularning o‘z ustida ishlashi va yangi pedagogik metodlarni joriy etishda asosiy poydevor hisoblanadi. O‘qituvchining shaxsiy motivatsiyasi, yangi bilimlarga intilishi va o‘zini doimiy ravishda rivojlantirishga bo‘lgan intilishi professional “akme”ni mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega. Shaxsiy

25-Fevral, 2025-yil

rivojlanish orqali o‘qituvchilar o‘z ish faoliyatida yangi tajriba orttirishlari, zamonaviy metodlarni o‘zlashtirishlari va dars jarayonini samarali tashkil etishlari mumkin.

Tajribali ustozlar bilan hamkorlik qilish, mentorlik dasturlari va pedagogik konsultatsiyalar o‘qituvchilarning amaliy tajribalarini boyitadi. Ushbu tizim orqali yangi avlod o‘qituvchilar tezda professional o‘sish jarayonida muhim ko‘nikmalarni o‘zlashtirib, maktab muhitida muvaffaqiyatli faoliyat yuritishlariga yordam beradi. Ilmiy-tadqiqot faoliyati o‘qituvchilarning nazariy bilimlarini amaliyotga tatbiq etish va yangi pedagogik metodlarni ishlab chiqishda muhim rol o‘ynaydi. Ilmiy loyihalar orqali o‘qituvchilar o‘z sohasidagi yangiliklarni o‘rganishlari, empirik ma’lumotlar asosida dars metodikasini takomillashtirishlari va innovatsion yondashuvlarni joriy etishlari mumkin.

Zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash, onlayn platformalar va virtual ustaxonalar o‘qituvchilarga doimiy ta’lim olish va yangiliklarni kuzatib borishda katta imkoniyatlar yaratadi. Innovatsion tashabbuslar orqali o‘qituvchilar sinfda zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash, dars jarayonini individualizatsiyalash va interaktiv metodlardan samarali foydalanish orqali o‘z kasbiy salohiyatini oshiradilar.

Xulosa o‘rnida shuni aytish mumkinki, boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarida professional “akme”ni rivojlantirish ilmiy asoslari nafaqat nazariy bilimlarga, balki amaliy tajriba, innovatsion metodlar va shaxsiy rivojlanish omillariga ham bog‘liq. O‘qituvchilarning o‘z-o‘zini baholashi, doimiy ta’lim va yangi pedagogik metodlarni joriy etish orqali ularning kasbiy salohiyati yanada mustahkamlanadi. Mentoring tizimi, pedagogik konsultatsiyalar va ilmiy-tadqiqot ishlariga keng jalb etish orqali o‘qituvchilar nafaqat o‘z faoliyatini yanada samarali tashkil etishlari, balki ta’lim jarayonining umumiy sifatini oshirishga ham erishadilar. Shunday qilib, “akme”ni rivojlantirish nafaqat individual o‘sishni, balki maktab muhitining, ta’lim tizimining va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlashning uyg‘unligini ta’minlashda muhim omil hisoblanadi. Kelgusida ushbu yo‘nalishda olib boriladigan tadqiqotlar va innovatsion tashabbuslar boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining professional rivojlanishiga yangi impuls berib, ta’lim jarayonining sifatini yanada oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Mirziyoyev Sh. 1-oktabr O‘qituvchi va murabbiylari kuni tabrigi nutqi. 2019 yil.
2. Кузьмина. Понятие «педагогической системы» и критерии ее оценки /. Кузьмина // етоды системного педагогического исследования; Под. ред. Кузьминой. 2-е изд.: ародное образование, 2002. – С. 7–52.
3. Clark, R. E., & Mayer, R. E. (2016). E-learning and the science of instruction: Proven guidelines for consumers and designers of multimedia learning. John Wiley & Sons.
4. National Science Foundation. (2016). Science and engineering indicators 2016. National Science Foundation. // Association of American Colleges and Universities. (2015). Employer views of college learning: Key findings. Association of American Colleges and Universities.
5. Siemens, G., & Long, P. (2011). Penetrating the fog: Analytics in learning and education. EDUCAUSE review, 46(5), 30-40.